

**Bureauonderzoek en Inventariserend
veldonderzoek - verkennende fase**

de Kleine Wolf, Stegeren, gemeente Ommen (OV).

**LAAGLAND
ARCHEOLOGIE**

mei 2022

Versie 1.1 (concept)

In opdracht van:
BJZ.nu

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 847

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase de Kleine Wolf te Stegeren, gemeente Ommen (OV)

Auteur: Nick Hendriks en Erwin Brouwer

In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept

Controle: N. Hendriks

Autorisatie: E.W. Brouwer

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie BV, Almelo, mei 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in maart 2022 een Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd aan de Kleine Wolf te Stegeren. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de herontwikkeling van camping de Kleine Wolf. Hiertoe behoort de aanleg van een nieuwe vijver, een mogelijke toekomstige uitbreiding van het bestaande zwembad, de aanleg van een woning en van een opslagruimte.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de protocollen SIKB KNA 4002 en 4003.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Op basis van het bureauonderzoek bevindt het plangebied zich aan de flank van een stuifduinencomplex. Ten oosten van het plangebied zijn in deze stuifduinen archeologische resten uit het Mesolithicum aangetroffen. Historisch is bekend dat ten oosten van het plangebied een herberg heeft gestaan langs een Hessenweg. Deze Hessenweg loopt dwars door het plangebied, evenals een vermoedelijk nog oudere doorgaande weg tussen Ommen en Hardenberg. De archeologische verwachting voor resten uit het Laat-Paleolithicum tot en met Vroeg-Neolithicum is middelhoog. Voor archeologische resten uit het Laat-Neolithicum – Vroege-Middeleeuwen geldt een lage archeologische verwachting. Voor archeologische resten uit de Nieuwe Tijd geldt een middelhoge archeologische verwachting vanwege de aanwezigheid van een Hessenweg en een nog oudere uitvalsweg en de directe nabijheid van een herberg. Het gaat daarbij specifiek om afvalkuilen en dergelijke. Van de wegen is – anders dan oude karrensporen – waarschijnlijk niets meer terug te vinden.

Het uitgevoerde verkennende booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Tijdens het booronderzoek is onder meestal dun verstoord pakket consequent een C-horizont aangetroffen. Vermoedelijk gaat het om vlakvaaggronden. Voor wat betreft resten van nederzettingen kan de lage verwachting gehandhaafd blijven. Resten van nieuwetijdse afvalkuilen kunnen niet uitgesloten worden, maar dergelijke grondsporen zijn niet door middel van archeologisch booronderzoek op te sporen.

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt geadviseerd geen archeologisch vervolgonderzoek in het plangebied uit te voeren en het plangebied vrij te geven voor het aspect archeologie. De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Ommen. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, dr. O. Satijn (regio-archeoloog).

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	6
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	8
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	9
1.7 Onderzoeksdoel	9
2 Inventarisatie	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	10
2.3 Archeologie	12
2.3.1 Bekende archeologische waarden	12
2.3.2 Waarnemingen	12
2.3.3 AMK-terreinen	12
2.3.4 Gemeentelijke verwachtingskaart	12
2.3.5 Eerder archeologisch onderzoek	12
2.4 Historie	13
3 Conclusie en verwachtingsmodel	20
3.1 Conclusie	20
3.2 Verwachtingsmodel	21
4 Veldonderzoek	22
4.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	22
4.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	23
5 Conclusie en verwachting	24
6 Selectieadvies	25
literatuur	26
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	28
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	29
BIJLAGE 3 Geomorfologische kaart	30
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	31
BIJLAGE 5 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	32
BIJLAGE 6 Bodemkaart	33
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	34
BIJLAGE 8 Boorpuntenkaart veldonderzoek	35
BIJLAGE 9 Boorstaten veldonderzoek	36
BIJLAGE 10 Verklarende woordenlijst	39

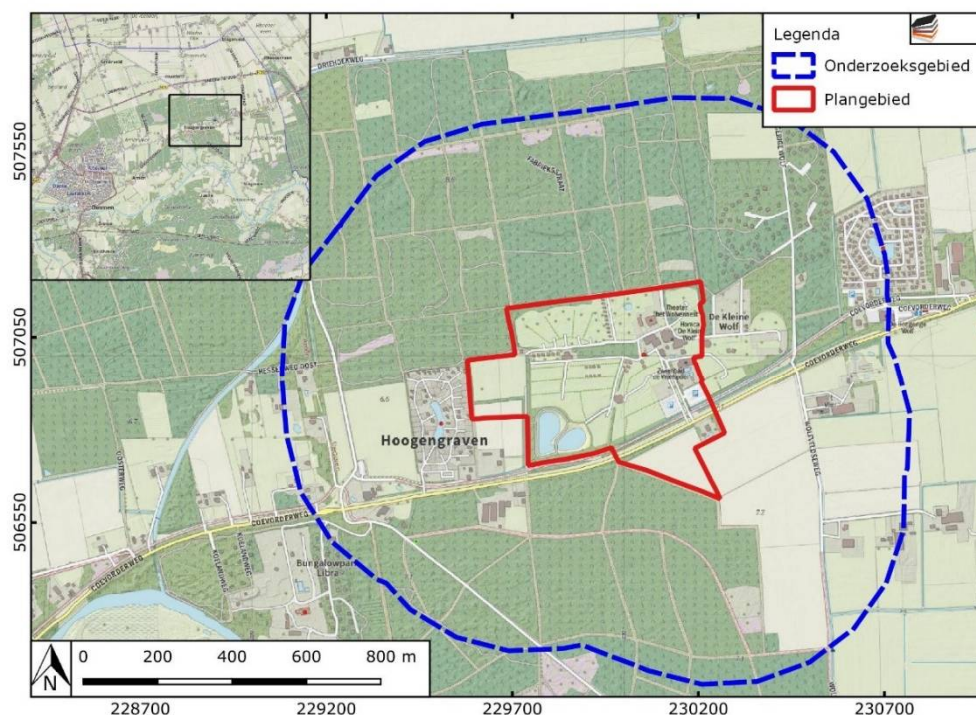
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande herontwikkeling van de camping De kleine wolf aan de Coevorderweg 25 te Stegeren, gemeente Ommen (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Ommen heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de camping de Kleine Wolf in Stegeren, gemeente Ommen (OV), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied. Bron: pdok.nl

Het plangebied heeft een omvang van 2,5 ha. De daadwerkelijke ingrepen vinden plaats binnen dit gebied en zijn veel kleiner. Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS		
Provincie	Overijssel	
Gemeente	Ommen	
Plaats	Stegeren	
Beheerder/eigenaar grond	Camping de Kleine Wolf	
Toponiem	de Kleine Wolf	
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	OMN01 - P - 233	OMN01 - P - 977
	OMN01 - P - 975	OMN01 - P - 798
	OMN01 - P - 796	OMN01 - P - 799
	OMN01 - P - 421	OMN01 - P - 747

¹ kadastralekaart.com

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase de Kleine Wolf te Stegeren, gemeente Ommen, Overijssel

Laagland Archeologie projectnummer	EB-STDE221
Datum conceptrapportage	
Datum definitief rapport	
XY-coördinaten	229741/506696
	229683/507123
	230205/507196
	230271/506787
Kaartblad ²	22C/22D
Oppervlakte/lengte Plangebied	2,5 ha
Datering	Neolithicum - Nieuwe tijd
Complextype	Nietopgehoogde nederzetting zonder stedelijk karakter
Onderzoeksmeldingsnr	5181451100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Datum begin veldonderzoek	20-04-2022
Datum eind veldonderzoek	20-04-2022
Opdrachtgever	BJZ.nu
Goedkeuring bevoegde overheid	nog niet beoordeeld
Bevoegde overheid	Gemeente Ommen
Adviseur namens bevoegde overheid	O. Satijn
Beheer documentatie	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

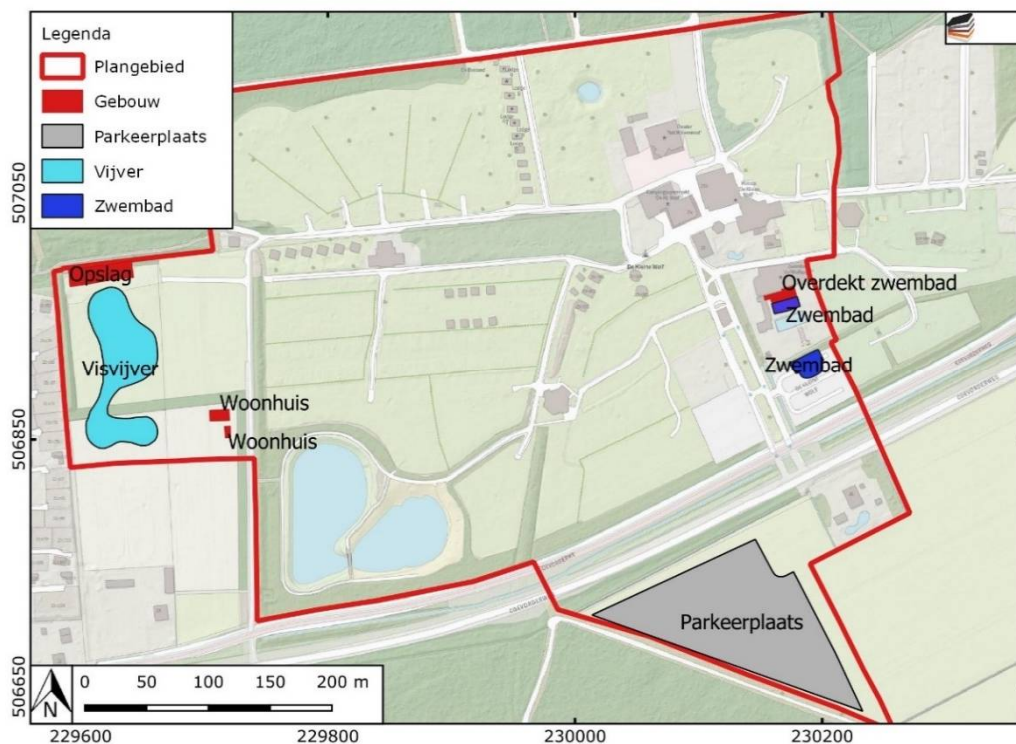
Tabel 1. Objectgegevens.

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel grotendeels in gebruik als camping en recreatieterrein. Het meest zuidelijke perceel is in gebruik als parkeerterrein. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.³

In het plangebied zijn diverse ingrepen gepland. Ten eerste wordt een visvijver aangelegd met een oppervlak van ca. 4550 m². Ten noorden van de visvijver wordt een gebouw met opslagfunctie gerealiseerd en ten zuidoosten van de visvijver wordt een woonhuis gebouwd. De plannen bevatten ook een uitbreiding van het zwembad van de camping. Hierbij wordt een nieuw zwembad aangelegd en wordt het huidige overdekte zwembad uitgebreid. Tot slot wordt ten zuiden van de camping, aan de overkant van de weg, een parkeerplaats ingericht.

Afbeelding 2. Geplande ingrepen binnen het plangebied. Bron:pdok.nl

³ bron: gemeentelijke monumentenlijst

1.5 GEPLANDE VERSTORING

Voor wat betreft de omvang en diepte van de bodemverstoring en het effect daarvan op eventuele archeologische waarden zijn de aanleg van de vijver, de uitbreiding van het zwembad en de bouw van een woonhuis en een opslagruimte relevant. Het veldonderzoek richt zich op deze ingrepen. De omvang en diepte van de overige ingrepen is verwaarloosbaar; op deze locaties zijn geen grondboringen gezet.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

Het gemeentelijke archeologiebeleid is niet vertaald in het bestemmingsplan Ommen Bestemmingsplan Buitengebied. Volgens de archeologische verwachtingskaart ligt het plangebied in een zone met een matige archeologische verwachting. Hierbij geldt dat archeologisch onderzoek verplicht is bij bodemingrepen dieper dan 50 cm -mv en een oppervlak groter dan 2500 m². De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Het plangebied bevindt zich in een rivierdal dat is gevormd door de Vecht. De basis van dit landschap is gevormd in de laatste ijstijd. Gedurende het Weichselien bestond het landschap uit een poolwoestijn waarin de wind vrij spel had. Hierdoor zijn grote hoeveelheden zand in Nederland afgezet. Dit dekzand behoort tot de Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden.

Het rivierdal van de Vecht was in het Weichselien breder dan het tegenwoordige rivierdal. De Vecht lag in deze periode grote delen van het jaar droog, maar moest gedurende een korte periode grote hoeveelheden water verwerken. Hierdoor ontstond een vlechtend rivierensysteem, dat zich niet insneed, maar zeer breed was. In het Holoceen werd de watertoevoer gelijkmatiger, waardoor de rivier een meanderend karakter kreeg en zich insneed.

In een groot deel van het Holoceen was de Vecht waarschijnlijk een flauw meanderende rivier. In de Nieuwe tijd veranderde dit, doordat grote veengebieden in de bovenloop van de Vecht werden ontgonnen. Hierdoor werd veel water via de Vecht afgevoerd, waardoor de rivier veel meer water te verwerken kreeg. Als gevolg hiervan ging de rivier sterk meanderen. In het begin van de 20^e eeuw werd een groot deel van de Vecht genormaliseerd, waarbij veel jonge meanders werden afgesneden.

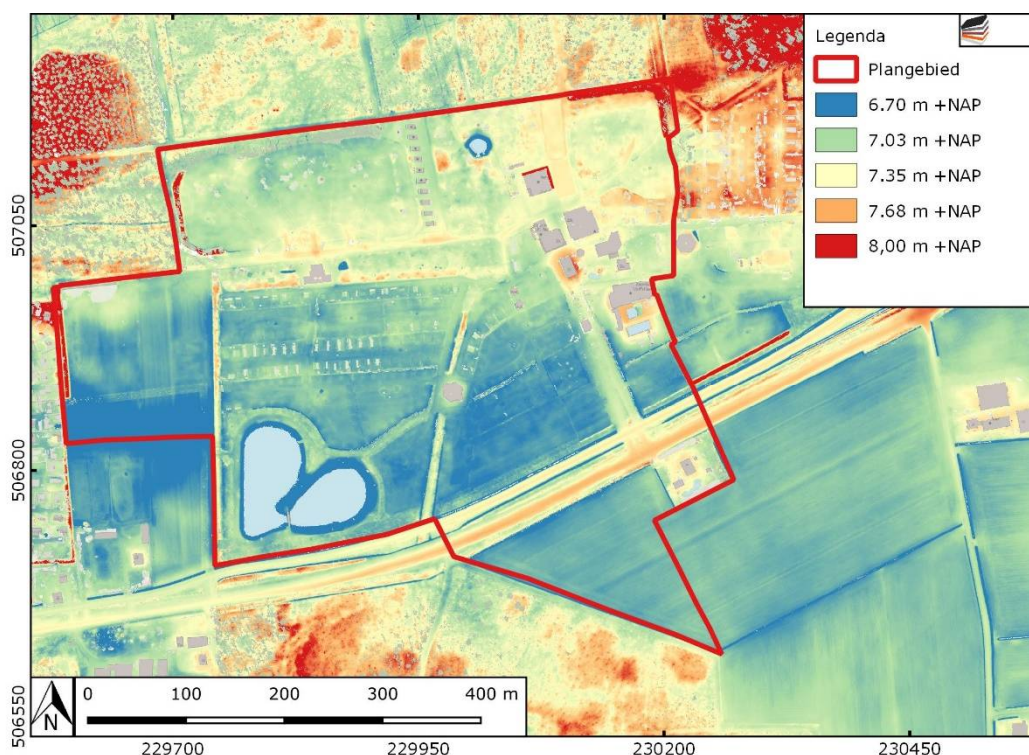
Vanaf de prehistorie werd het Vechtdal grootschalig geëxploiteerd. Onder andere door grootschalige ontbossing zijn grote zandverstuivingen ontstaan. In het Vechtdal zijn op diverse locaties zandverstuivingen aangetroffen, die op basis van archeologische resten gedateerd kunnen worden in de prehistorie.⁴ Niet alleen in de prehistorie ontstonden deze zandverstuivingen. Door overexploitatie zijn ook diverse zandverstuivingen in de Middeleeuwen bekend die de reeds ontgonnen gebieden bedreigden.⁵

⁴ Oude Rengerink & Hendriks 2020, 19-24, Verlinde 1972.

⁵ Gevers & Mensema 2005, 116.

Op de geomorfologische kaart (bijlage 3) ligt het plangebied in een zone met dekzandwelvingen (3L51). Dekzandwelvingen kenmerken zich door een flauw profielverloop, waarin welvingen zich afwisselen met vlakten. Ten noordwesten van het plangebied bevinden zich landduinen en ten zuidoosten bevindt zich een dekzandvlakte. Landduinen zijn door de wind uit stuifzand opgeworpen landduinen. Wanneer vegetatie de kans krijgt zich op de landduinen te ontwikkelen, is de morfologie grotendeels vastgelegd. Op circa 700 meter ten zuidwesten van het plangebied is een restgeul van de Vecht weergegeven.

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 zijn de stuifzandduinen ten noorden van het plangebied duidelijk zichtbaar. Het plangebied bevindt zich in een vlakte tussen deze stuifzandduinen en het rivierdal van de Vecht. Direct ten zuiden van het plangebied is een rivierduin zichtbaar. Ook de dekzandvlakte ten oosten van het plangebied is goed herkenbaar. Op een detailopname van het plangebied is te zien dat in het noordelijke deel van het plangebied nog stuifduinen aanwezig zijn. Ten zuiden hiervan, in het centrale deel van het plangebied, is een depressie zichtbaar, die geïnterpreteerd kan worden als een uitstuiving. Het zuidelijke perceel is vermoedelijk geëgaliseerd.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Bodemkundig (bijlage 6) ligt het noordelijke deel van het plangebied in een zone met stuifzandgronden. Ter plaatse van de depressie in het centrale deel van het plangebied bevindt zich een zone met vlakvaaggronden. Vlakvaaggronden komen vaak voor in uitgestoven vlakten of laagten. De uitblazing gaat niet dieper dan het grondwaterpeil.

In het zuidelijke deel van het plangebied komen beekerdgronden voor. Beekerdgronden (pZg23) zijn zandgronden die ontstaan in gebieden met een hoog fluctuerende grondwaterstand. De top bestaat uit een humeuze (moerige) laag. Dit eerddek is ontstaan doordat de aangroei van organische stof sneller verloopt dan de afbraak ervan. Eronder ligt dekzand waarin zich geen of een onduidelijke podzol heeft ontwikkeld. In de top komen roestvlekken voor. De aanwezigheid van roestvlekken duidt op een (zeer) slechte ontwatering.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied.

2.3.2 WAARNEMINGEN

In het onderzoeksgebied zijn twee waarnemingen bekend. Op 122 meter ten oosten van het plangebied is in 1952 door amateurarcheoloog J. Butter een opgraving uitgevoerd, waarbij resten zijn aangetroffen uit het Mesolithicum (zaakid. 3275343100). De exacte vindplaats is niet bekend (administratief geplaatst). Mogelijk is de vondst aangetroffen op een hier aanwezige dekzandrug (zie Bijlage 3). De hier aangegeven vindplaats is atypisch voor resten uit het Mesolithicum: deze worden meestal in de onmiddellijke nabijheid van zoetwater gevonden (op kleine dekzandkopjes in beekdalen) of eventueel op steilkanten nabij (voormalige) veengebieden. Daarvan is hier voor zover bekend geen sprake.

De andere waarneming bevindt zich op ca. 360 meter ten zuidwesten van het plangebied nabij de Stegerdijk en is geregistreerd met zaakid nummer 2761399100. De waarneming betreft de vondst van crematieresten uit de Romeinse tijd, die zijn aangetroffen in een voetschaal.

2.3.3 AMK-TERREINEN

AMK-terreinen (= Archeologische Monumentenkaart) zijn terreinen waarvan bekend is dat zich archeologische resten in de grond bevinden. Het archeologisch belang daarvan is bovendien gewaardeerd. Zo zijn er AMK-terreinen van archeologische waarde en van hoog, zeer hoog archeologisch belang en wettelijk beschermde AMK-terreinen van zeer hoog archeologisch belang).

Binnen het onderzoeksgebied zijn geen AMK-terreinen geregistreerd.

2.3.4 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 5) ligt het plangebied in een zone met een matige archeologische verwachting. Ten noorden van het plangebied bevinden zich twee kleine zones met een hoge archeologische verwachting. De dekzandvlakte ten zuidoosten van het plangebied heeft een lage archeologische verwachting.

2.3.5 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In het onderzoeksgebied zijn geen archeologische onderzoeken geregistreerd.

2.4 HISTORIE

Ten oosten van het plangebied bevindt zich *De Hongerige Wolf*. De historie van deze locatie gaat terug tot in de 18^e eeuw. Het was een van de herbergen langs de Hessenweg. Hessenwegen zijn meestal na 1648 ontstaan (na de vrede van Munster en de 30-jarige oorlog). Koop- en ambachtslieden uit Duitsland (waaronder uit Hessen) kwamen met grote wagens naar Nederland om hun goederen (voornamelijk linnen, aardewerk en garens) te verkopen. Op de terugreis namen ze rijst, tabak en specerijen mee. De wielbasis was groter dan de in Nederland gangbare formaten. Door dit afwijkende formaat en het gewicht van de zwaarbeladen wagens raakten de reguliere (zand)wegen zwaar beschadigd, waardoor de 'Hannekemaaiers' werden verplicht alternatieve routes te gebruiken. Deze voerden meestal door verlaten heidevelden en dergelijke. Langs de routes ontstonden herbergen, waarvan de Hongerige Wolf er een was.⁶ De herbergen werden gesticht voor voedselvoorziening voor de reizigers en ter aanvulling van de stadsfinanciën.⁷

De naam van de herberg is vermoedelijk afkomstig van een bekende Overijsselse sage 'de wolven van Ommen'. *"in februari 1379 wilde jonkvrouw Ida van kasteel Eerde een bezoek brengen aan Kunigonda van Collendoorn. Vrouwe Ida en haar reisgenoot werden onderweg aangevallen door wolven. Rudolf van Collendoorn wist nog net op tijd de plek des onheils te bereiken en kon vrouwe Ida redden van de hongerige dieren."*

Hoewel het niet bekend is wanneer deze herberg is gebouwd, moet dit voor 1740 zijn geweest. In 1740 is namelijk een roofoverval gepleegd op deze herberg, waarbij een medewerker is gedood en een ander ernstig gewond is geraakt.⁸ In 1976 brandde de herberg af, waarna een nieuw restaurant is gebouwd op deze locatie.⁹

Afbeelding 4. Foto van de herberg de hongerige wolf uit 1921. Bron: www.canonvannederland.nl

⁸ www.Mijnstadmijndorp.nl – geraadpleegd op 10-3-2022

⁹ www.oudommen.nl – geraadpleegd op 10-3-2022

Op de eerste historische kaart waarin het plangebied staat aangegeven, uit ca. 1670, is op de locatie nog geen herberg te vinden, maar is de Hessenweg ten noorden van de Vecht wel zichtbaar, met daarin een aansluiting naar de stad Ommen. Ook de stuifzandduinen ten noorden van het plangebied zijn op deze kaart aangegeven als Sandtbergen.

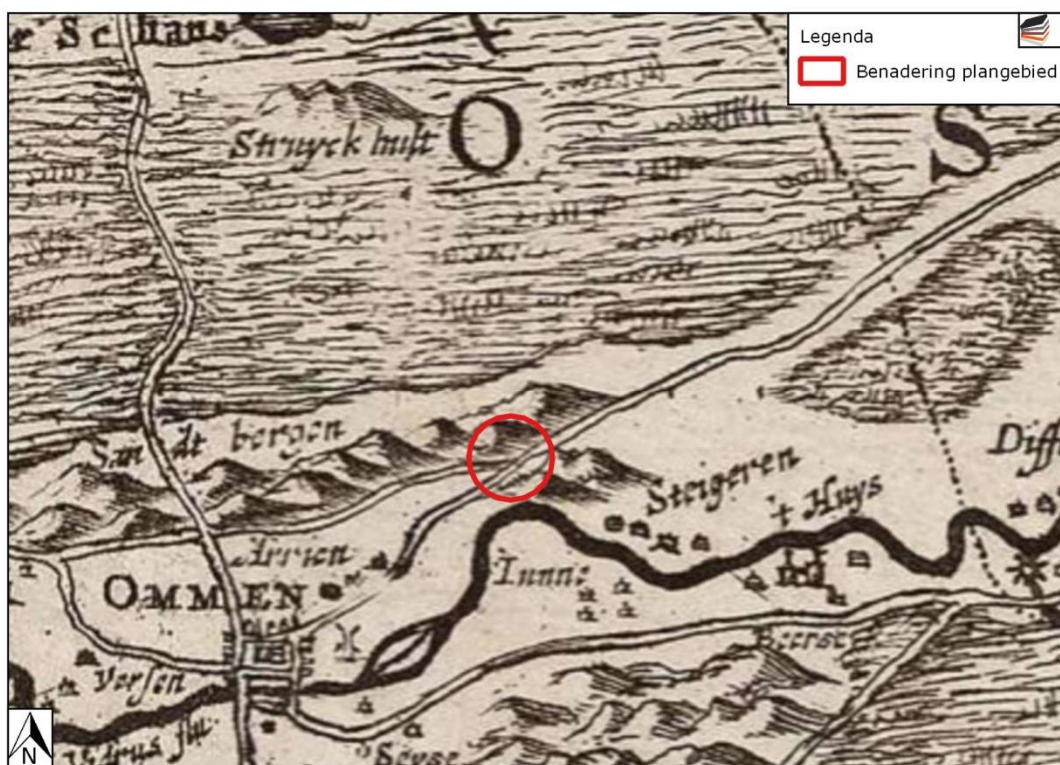
Op de Hottingerkaart staat de herberg wel aangegeven, met daaromheen een perceel met bouwland. De weg staat op de Hottingerkaart aangegeven als "*De Heßenweg, of Postweg van Zwol overden Hardenberg naer Duitschland*". Het plangebied bevindt zich nabij de aansluiting van de Hessenweg met de stad Ommen. Aan weerszijden zijn stuifduinen aangegeven. De omgeving van de herberg lijkt op deze kaart nog niet ontgonnen en er is in de directe omgeving van het plangebied geen andere bebouwing aanwezig.

Op de kadastrale minuut van ca. 1832 is te zien dat de herberg nog steeds aanwezig is. Rond de herberg zijn twee grotere percelen ontstaan die in gebruik zijn als bouwland. Tevens is ten zuidwesten van het plangebied bebouwing ontstaan. Het plangebied zelf is nog niet ontgonnen en in gebruik als heide. Wel zijn ten noordwesten van het plangebied langgerekte percelen weergegeven, die mogelijk duiden op een aanstaande ontginning.

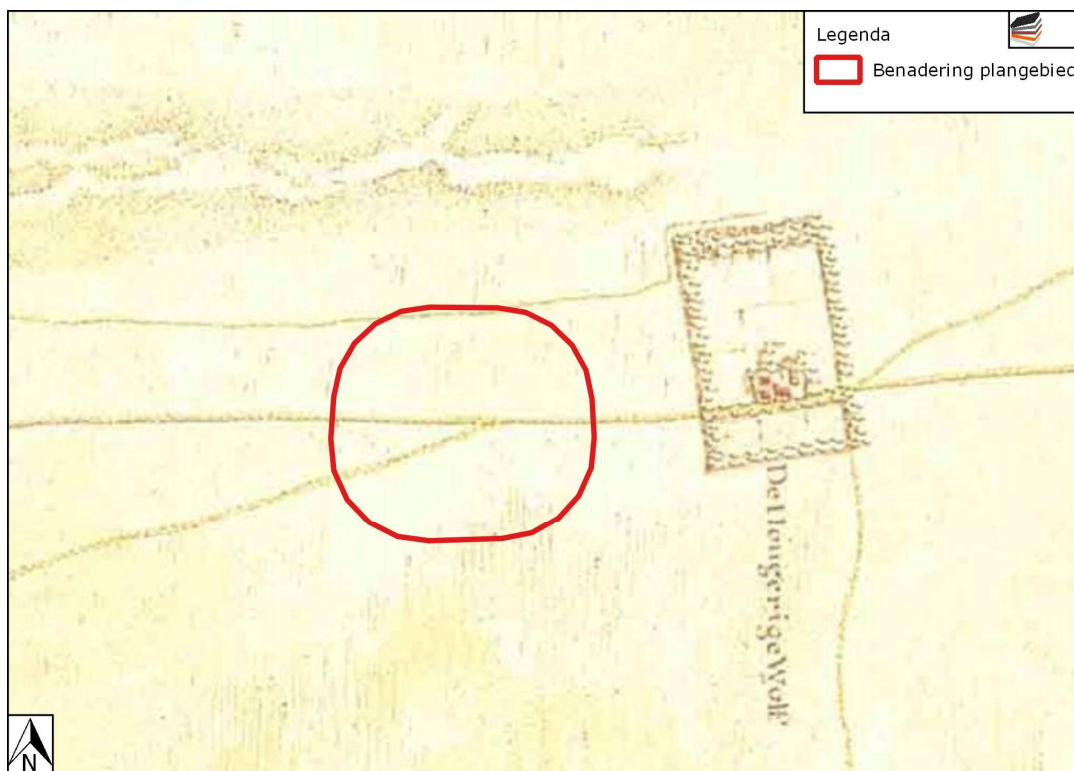
Op de topografische kaart van 1883 is te zien dat ten noorden van het plangebied een groot deel van het heidegebied is bebost en dat er paden in zijn aangelegd. Het westelijke deel van het plangebied is inmiddels ontgonnen en direct ten westen van het plangebied zijn enkele gebouwen gebouwd, waaronder een school. Ten zuiden van het plangebied bevindt zich nog steeds heide. De voormalige Hessenweg is deels omgelegd en ligt nu zuidelijker in het plangebied. Vermoedelijk is de noordelijke weg die zichtbaar is op de kadastrale minuut in onbruik geraakt en loopt de weg nu direct door naar de stad Ommen. Dit is zichtbaar door de knik in zuidelijke richting die de weg maakt direct na de herberg. Dit kan worden verklaard doordat in het begin van de 19e eeuw zandwegen werden verhard, waardoor de hessenkarren over de normale wegen konden rijden. Speciale Hessenwegen waren niet meer noodzakelijk en raakte daardoor in onbruik.

Op de topografische kaart van 1900 is te zien dat vrijwel het gehele plangebied is ontgonnen. Het plangebied is in gebruik als grasland en bouwland en er bevinden zich diverse heggen met een noord-zuid oriëntatie. Alleen het zuidelijke deel van het plangebied, ten zuiden van de huidige coevorderweg, is nog niet ontgonnen. In 1940 is op kaartmateriaal te zien dat het gebied ten zuiden van de huidige coevorderweg in ontginning is. Ook ten noorden van het plangebied breide de ontginningen zich uit ten gunste van aangelegd bos. In het plangebied is ook de eerste bebouwing te zien, vermoedelijk één erf. Een groot deel van de percelen is ondertussen in gebruik als bouwland. In 1955 is te zien dat ook ten zuiden van de coevorderweg het gebied is ontgonnen en ook hier is bos aangelegd. Het plangebied is grotendeels nog steeds in gebruik als grasland en ten westen van het plangebied is ook de herberg nog zichtbaar.

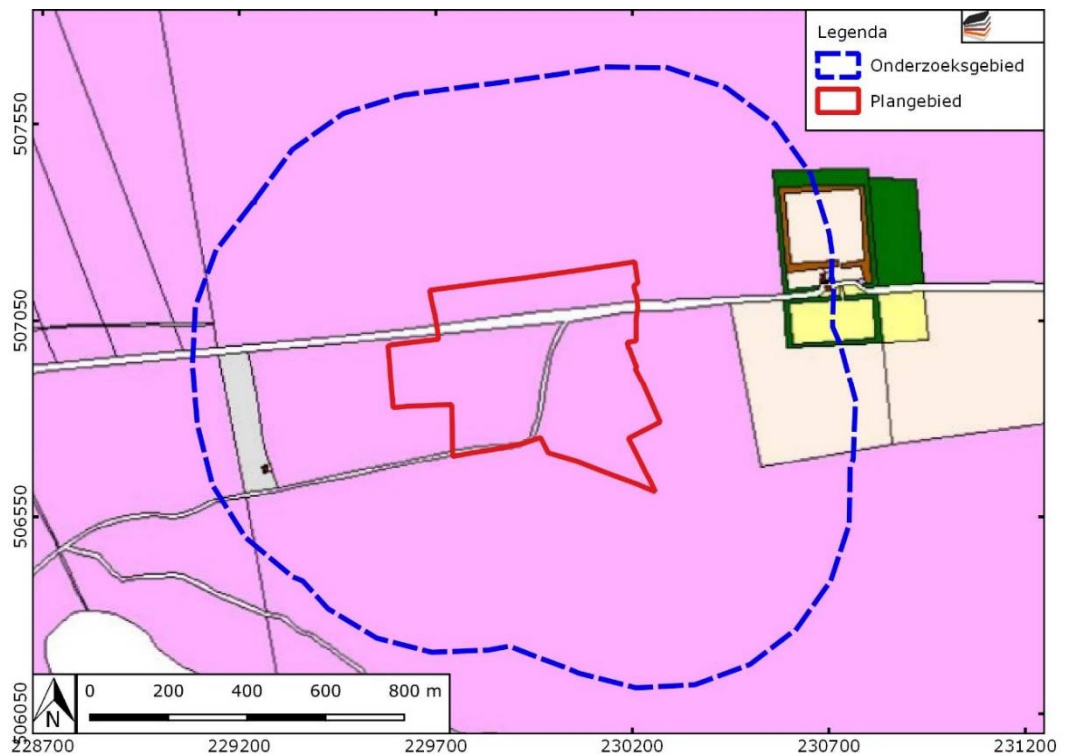
Op de topografische kaart van 1988 is te zien dat het plangebied een andere functie heeft gekregen, namelijk recreatie. Er is een grote recreatieplas aangelegd en er zijn diverse (zand)wegen zichtbaar op de kaart. Tevens zijn diverse boerenbedrijven in de omgeving ontstaan.

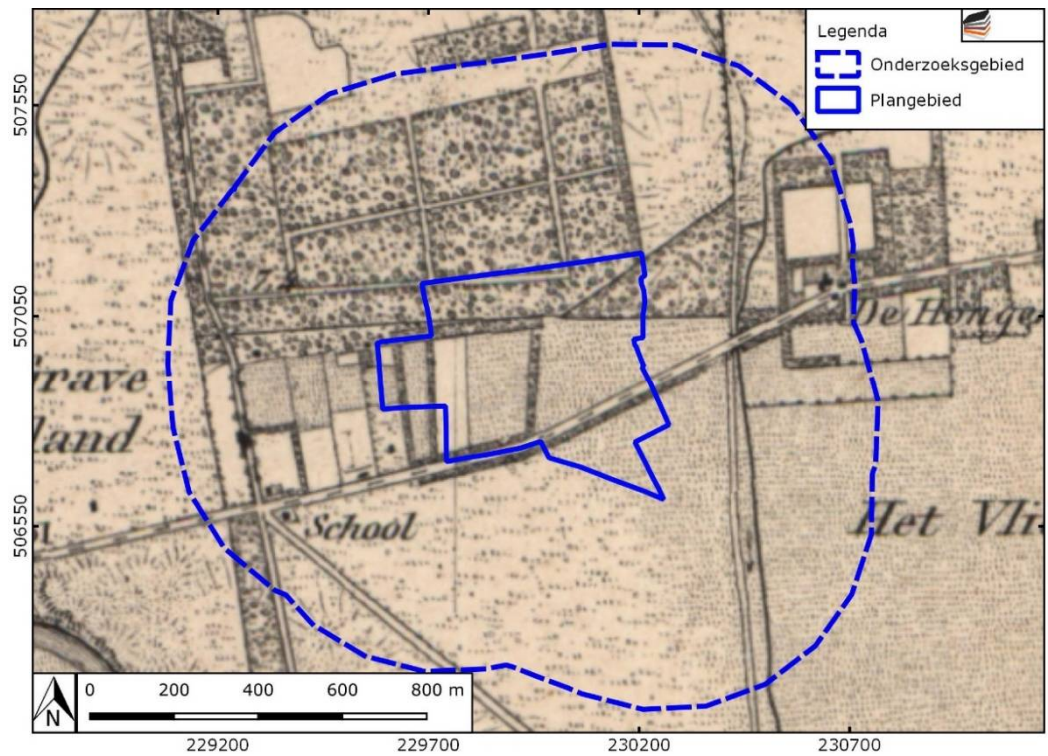
Afbeelding 5. Uitsnede van de Transsalania vulgo Over-Yssel (Nico ten Have) van ca. 1670 met daarin rood omcirkeld de benaderde ligging van het plangebied. De Hessenweg voert vanaf het plangebied boven Ommen langs.

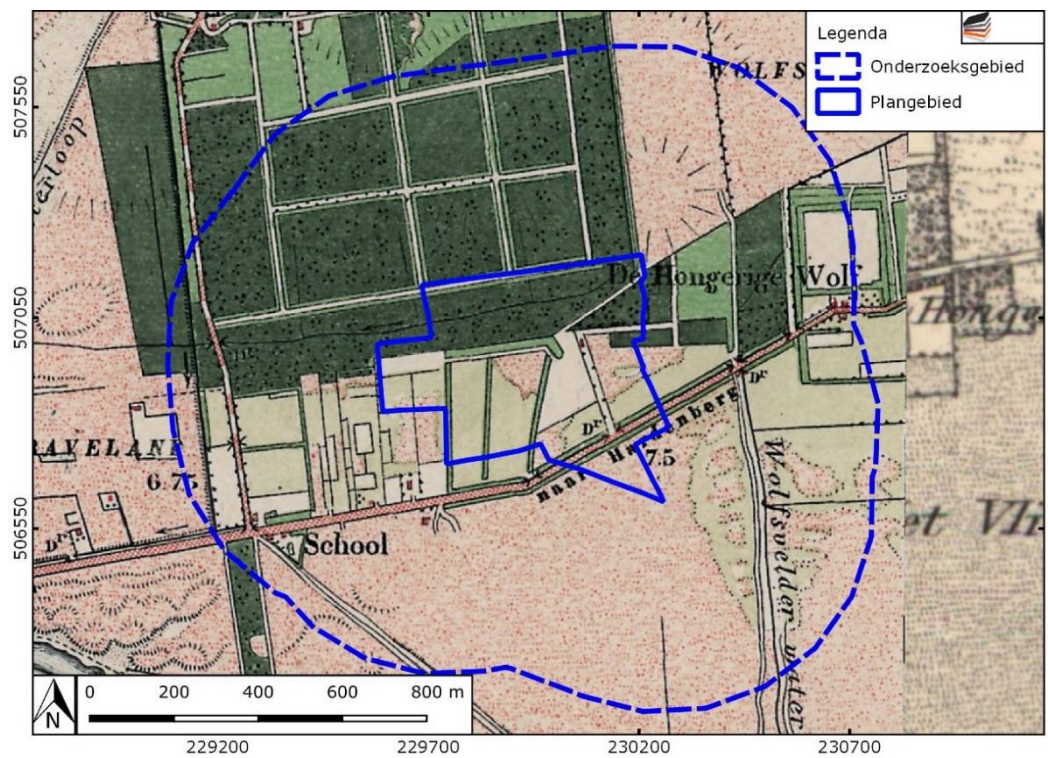
Afbeelding 6. Uitsnede van de Hottingerkaart van ca. 1787 met daarin omcirkeld de bandering van de ligging van het plangebied.

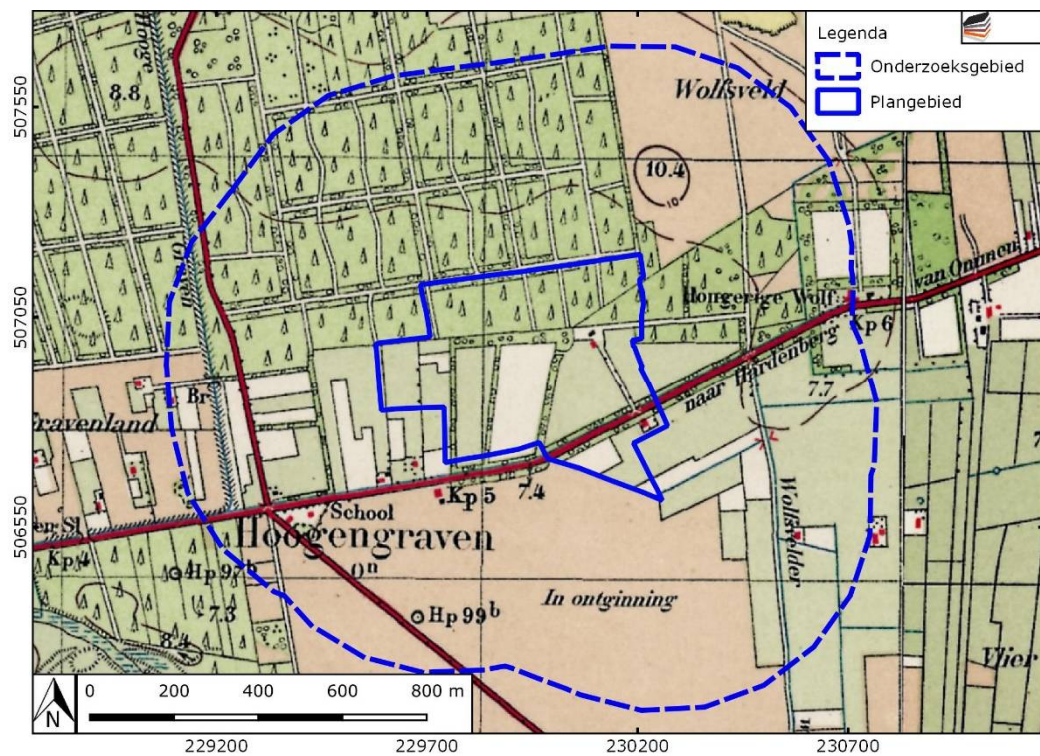
Afbeelding 7. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is rood omlijnd. Geel: hooiland, beige: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: bos/opgaand hout, paars: heide, oranje: onverharde weg. lichtpaars: tuin; rood met grijs: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl.

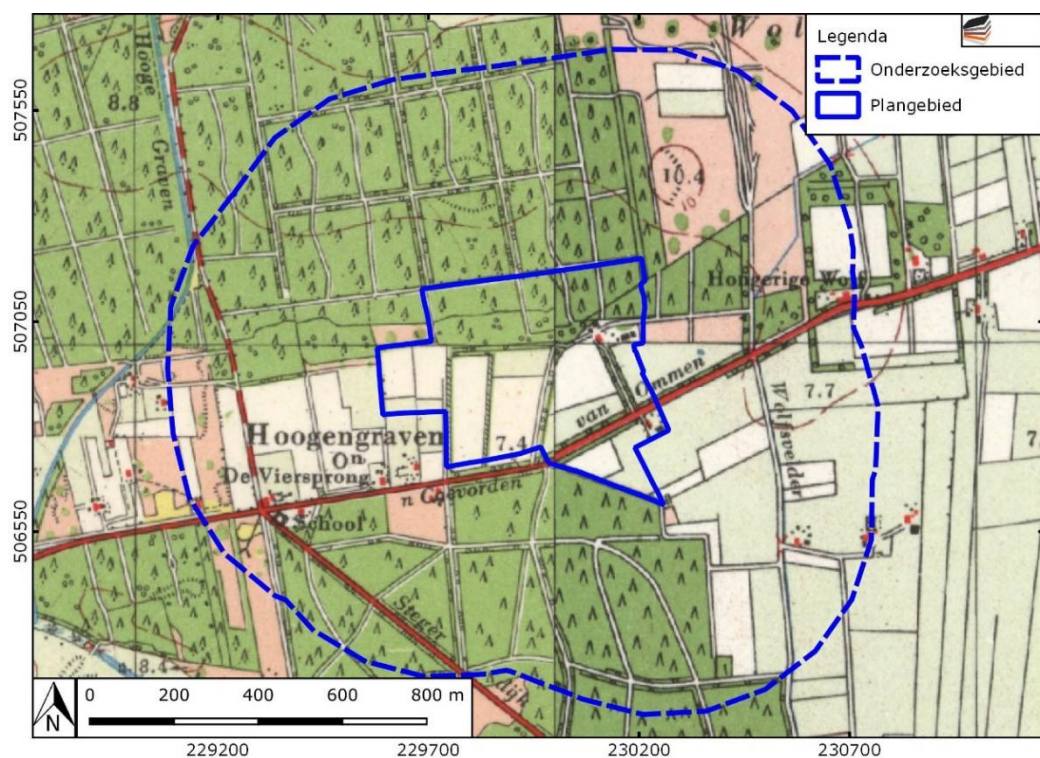
Afbeelding 8. Uitsnede uit de topografische kaart van 1883. Bron: topotijdreis.nl.

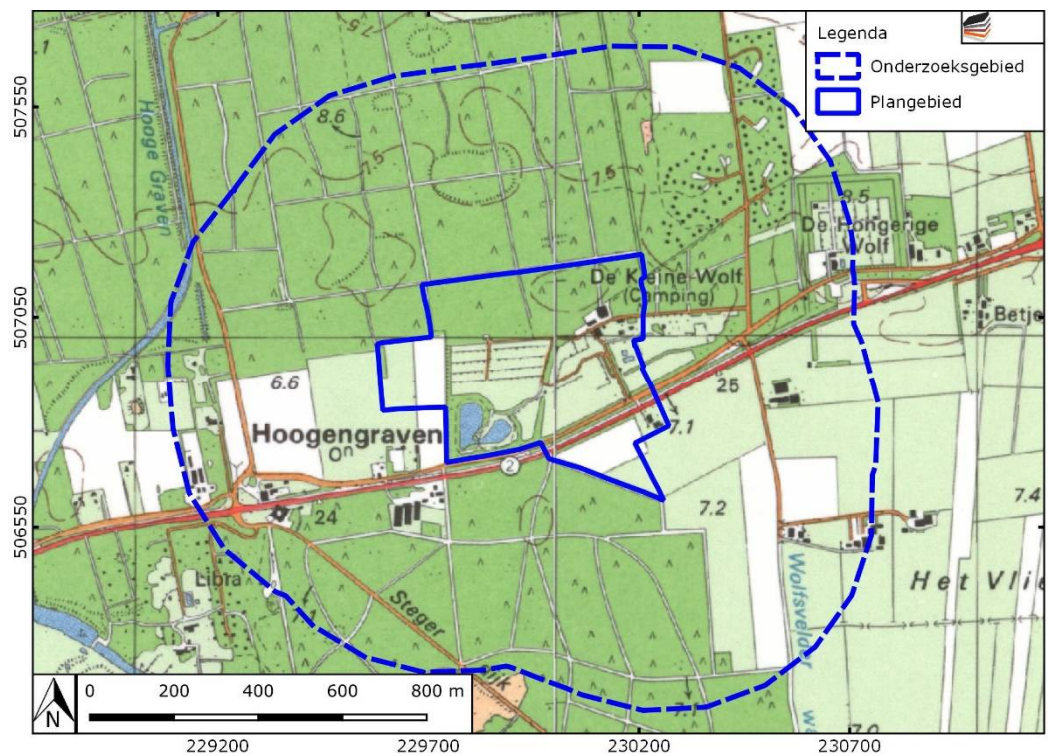
Afbeelding 9. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: topotijdreis.nl.

Afbeelding 10. Uitsnede uit de topografische kaart van 1940. Bron: toptijdreis.nl.

Afbeelding 11. Uitsnede uit de topografische kaart van 1955. Bron: toptijdreis.nl.

Afbeelding 12. Uitsnede uit de topografische kaart van 1988. Bron: topotijdreis.nl.

Voor oude luchtfoto's zijn een aantal bronnen geraadpleegd (library.wur.nl, originals.dotkadata.com). Het plangebied is niet op geraadpleegde foto's teruggevonden.

HOOFDSTUK 3 CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Het onderzoek is uitgevoerd conform protocol SIKB KNA 4002. Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het plangebied ligt op de overgang van ten noorden gelegen stuifzandduinen en ten zuiden gelegen dekzandwellingen. Centraal in het plangebied ligt een band waaruit zand is uitgestoven. De ouderdom van deze stuifduinen is echter onbekend. In het Vechtdal zijn zowel prehistorische verstuingen als middeleeuwse verstuingen bekend. Mogelijk hangen de zandverstuingen samen met de hier aanwezige 17^e eeuwse Hessenweg.

Op grond van de bodemkaart is in een deel van het plangebied geen podzol meer te verwachten. In het centrale deel van het plangebied is een uitstuiwing aanwezig, waarbij een podzol waarschijnlijk (ten dele) is verstoven. In het noordelijke deel van het plangebied is het onduidelijk of er een podzolbodem te verwachten is in het stuifzand. Dit is afhankelijk van de ouderdom van het stuifzand. Bij middeleeuws stuifzand is doorgaans geen podzol aanwezig, terwijl dit bij ouder stuifzand wel het geval kan zijn. Onder het stuifzand kan wel een podzol worden verwacht.

In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten uit het Mesolithicum en de Romeinse tijd bekend. Resten uit het Mesolithicum zijn ook binnen het plangebied te verwachten. Archeologische resten uit de Romeinse tijd bevinden zich vermoedelijk zuidelijke van het plangebied, op de rivierduin van de Vecht, waar meerdere vindplaatsen uit deze periode bekend zijn.

Historisch is bekend dat een Hessenweg door het plangebied heeft gelopen. De band met uitstuingen die op het AHN zichtbaar is, is vermoedelijk ontstaan door deze weg. Ten oosten van het plangebied heeft een herberg gestaan, gelegen aan de Hessenweg. Het plangebied zelf is tot ca. 1900 begroeid met heide, waarna het is ontgonnen. Vervolgens is het plangebied grotendeels als grasland en bouwland in gebruik geweest. Op de topografische kaart van 1955 staat de eerste bebouwing binnen het plangebied aangegeven. Tussen 1955 en 1988 is een recreatieplas gegraven, waardoor de bodem ter plaatse van deze plas is vergraven en hier geen archeologische resten meer te verwachten zijn. In andere delen van het plangebied is de verwachting dat het archeologische niveau intact is.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

Op basis van de landschappelijke situatie is de verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit het Laat-Paleolithicum tot en met het Vroeg-Neolithicum middelhoog. Er is een mesolithische vindplaats geregistreerd op een nabije kleine dekzandrug op enige afstand van het plangebied, maar de exacte vindplaats is onbekend. In het plangebied komen geen dekzandruggen voor.

De verwachting voor archeologische resten uit het Midden-Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen is laag. In het plangebied komen dekzandwelingen voor. In het zuidelijke deel bevinden zich vlakvaaggronden en bekeerdgronden, die indicatief zijn voor een relatief lage ligging en natte omstandigheden. In de noordelijke helft komen stuifzandgronden. Bij stuifzandgronden kan er sprake zijn van opgestoven zand waarbij het oorspronkelijke landschap is afgedekt. Hier bestond dat oorspronkelijke landschap uit veldpodzolgronden. Over het algemeen zijn deze matig geschikt voor bewoning en landbouw en veelal worden ze pas in de loop van de Late Middeleeuwen in gebruik genomen. Bij opstuiving kan een vindplaats bewaard zijn gebleven onder een stuifzandpakket. Op basis van het AHN lijkt alleen in het meest noordelijke deel sprake van opgestoven zand, maar (sub)recente bodemingrepen kunnen dit beeld vertekenen. Bij uitstuiving verdwijnt de oorspronkelijke dekzandtop, tezamen met een eventueel aanwezige vindplaats. In dat geval kan een lage verwachting worden aangehouden.

Uit historische bronnen het is bekend dat er een oude uitvalsweg door het plangebied heen heeft gelegen. De ouderdom van deze weg is onbekend, maar staat op kaarten van ca. 1670. Door het plangebied liep tevens een Hessenweg, die vermoedelijk na 1648 is ontstaan. De verwachting voor archeologische resten uit de Nieuwe tijd is middelhoog. Dit betreft karrensporen. Voor zover aanwezig dan zijn deze niet zo zeer archeologisch relevant maar eerder van cultuurhistorisch belang; het AHN en luchtfoto's zijn de uitgelezen methode om oude karrensporen aan te wijzen, maar deze bronnen bieden geen aanwijzingen karrensporen in het plangebied te veronderstellen.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹⁰

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond, mogelijk dicht onder het maaiveld onder een bouwvoor of eventuele ophogingslaag. In het noordelijke deel van het plangebied kunnen de resten zich bevinden onder een stuifzanddek. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk Neolithicum, in mindere mate Bronstijd en IJzertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Vanaf ongeveer de 17^e eeuw is ook baksteen te verwachten (rurale gebieden; in bewoningskernen al eerder). Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in de top van de pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

¹⁰ bron: Tol e.a., 2006.

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van versterking en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Voor aanvang van het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld¹¹ en gedeponneerd in Archis3. Het veldonderzoek bestond uit het zetten van 5 verkennende boringen. Verkennend booronderzoek is een snelle en kostenefficiënte onderzoeksmethode om de archeologische potentie van een plangebied in kaart te brengen. Aangezien de specifieke bodemopbouw in het plangebied niet bekend is, is verkennend onderzoek in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode

Het hele plangebied was toegankelijk voor archeologisch booronderzoek. Boringen 1 en 2 zijn gezet op een parkeerplaats. Hier is (op termijn) een uitbreiding van het zwembad voorzien. Boringen 4 en 5 zijn komen te vervallen. Deze waren voorzien op de locatie van de aan te leggen vijver. Tijdens het veldonderzoek bleek dat deze reeds aangelegd was. De daadwerkelijke omvang van de vijver is wat kleiner dan in de oorspronkelijke plannen was voorzien (zie Bijlage 8)

De boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 9. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 8.

¹¹ E. Brouwer, 2022

4.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

Parkeerplaats – uitbreiding zwembad, boringen 1 en 2

In boringen 1 en 2 is sprake van een verstoord – deels opgebracht – pakket tot een diepte van ongeveer 50 cm. Daaronder ligt dekzand, waarin alleen een C-horizont is geconstateerd. Deze boringen zijn elk tot 140 cm -mv gezet. Voorbij deze diepte werd grondwater geraakt en spoelde de guts leeg.

Het verstoorde pakket bestaat uit een dunne puinverharding met daaronder twee lagen matig fijn, zwak siltig zand. In boring 2 is een laag opgebracht zand met puinresten gezien. Daaronder en in de andere boring zijn de lagen humeus en bevatten eveneens puinresten.

Het intacte dekzand eronder bestaat tot in ieder geval 140 cm -mv uit zeer homogeen zeer fijn, zwak siltig en lichtgrijs/beige zand. Dit betreft een C-horizont.

Woonhuis – Vijver – Opslagruimte, resp. boringen 3, 4 en 7

Ter plaatse van het te bouwen woonhuis (boring 3) ligt een verstoord laagje van 25 cm dik met daaronder een C-horizont. De verstoorde laag bestaat uit matig fijn, zwak siltig en zwak humeus zand. Deze laag is donkergrijsbruin gekleurd en scherp begrensd met de onderliggende bodem.

De bovenste 15 cm van de C-horizont bestaat uit matig fijn, zwak siltig zand. Deze laag is lichtbruingeel gekleurd en scherp begrensd met de onderliggende laag. Dit is eveneens een C-horizont van matig fijn, zwak siltig zand. Door reductie heeft deze laag een lichtbeige/witte kleur tot de geboorde diepte van 140 cm.

Op de locatie van de (oorspronkelijk geplande, maar hier niet gegraven) ligt de C-horizont direct aan het maaiveld. Deze bestaat uit matig fijn, zwak siltig zand. Tot 50 cm is deze geel van kleur en gaat dan onscherp over in een lichtbruingeel gekleurde C-horizont.

Op de locatie van de geplande opslagruimte (boring 7) is een verstoord laagje van 5 cm dik aanwezig, gevolgd door een C-horizont. De bovenste 5 cm van het bodemprofiel bestaat uit matig fijn, zwak siltig en zwak humeus zand. Dit laagje is grijs/bruin/geel gekleurd en gaat scherp over in een lichtgrijs/wit gekleurde C-horizont met enkele plantaardige vlekjes. Ook deze C-horizont bestaat uit matig fijn, zwak siltig zand.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN VERWACHTING

In alle boringen is – al dan niet onder een relatief dunne verstoorde of opgebrachte laag – sprake van een C-horizont. Waarschijnlijk betreft dit vlakvaaggronden. De hoge vochtigheid en de aangetroffen reductieverschijnselen maken het niet waarschijnlijk dat het hier gaat om opgestoven zanden. Vlakvaaggronden vormen zich meestal onder natte omstandigheden. Dat maakt dat de lage archeologische verwachting voor resten van nederzettingen voor alle perioden kan worden bevestigd. Karrensporen zijn op basis van geraadpleegde bronnen niet te verwachten. In het plangebied kunnen nog resten van nieuwetijdse afvalkuilen en dergelijke aanwezig zijn, samenhangend met de Hessenweg of de oude weg naar Hardenberg. Dergelijke kuilen zijn niet door middel van archeologisch booronderzoek op te sporen.

HOOFDSTUK 6 SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat, afgezien van afvalkuilen uit de Nieuwe Tijd. Het archeologisch belang hiervan is laag. Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Ommen, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, dr. O. Satijn (regio-archeoloog).

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Gevers, Jhr. A.J., A.J. Mensema, 2005. *De Havezaten in Salland en hun bewoners*. Alphen aan den Rijn.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Oude Rengerink, J.A.M., N. Hendriks, 2020: *Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven Havezathe Es te Collendoorn, gemeente Hardenberg (OV)*. Almelo (Laagland Archeologie rapport 465).
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Verlinde, A.D., 1972. Ommen, Archeologisch Nieuws. *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (NKNOB) 11*: 128.
- Brouwer, E. , 2022. Plan van Aanpak ivo-verkennendv2. Almelo.

Archeologische databases / internetbronnen

ArchisIII
www.boorstaten.nl
www.canonvannederland.nl
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl
www.grondwatertools.nl
www.kadastralekaart.com
www.Mijnstadmijndorp.nl
www.oudommen.nl

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 8-3-2022

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde ≤ 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 8-3-2022

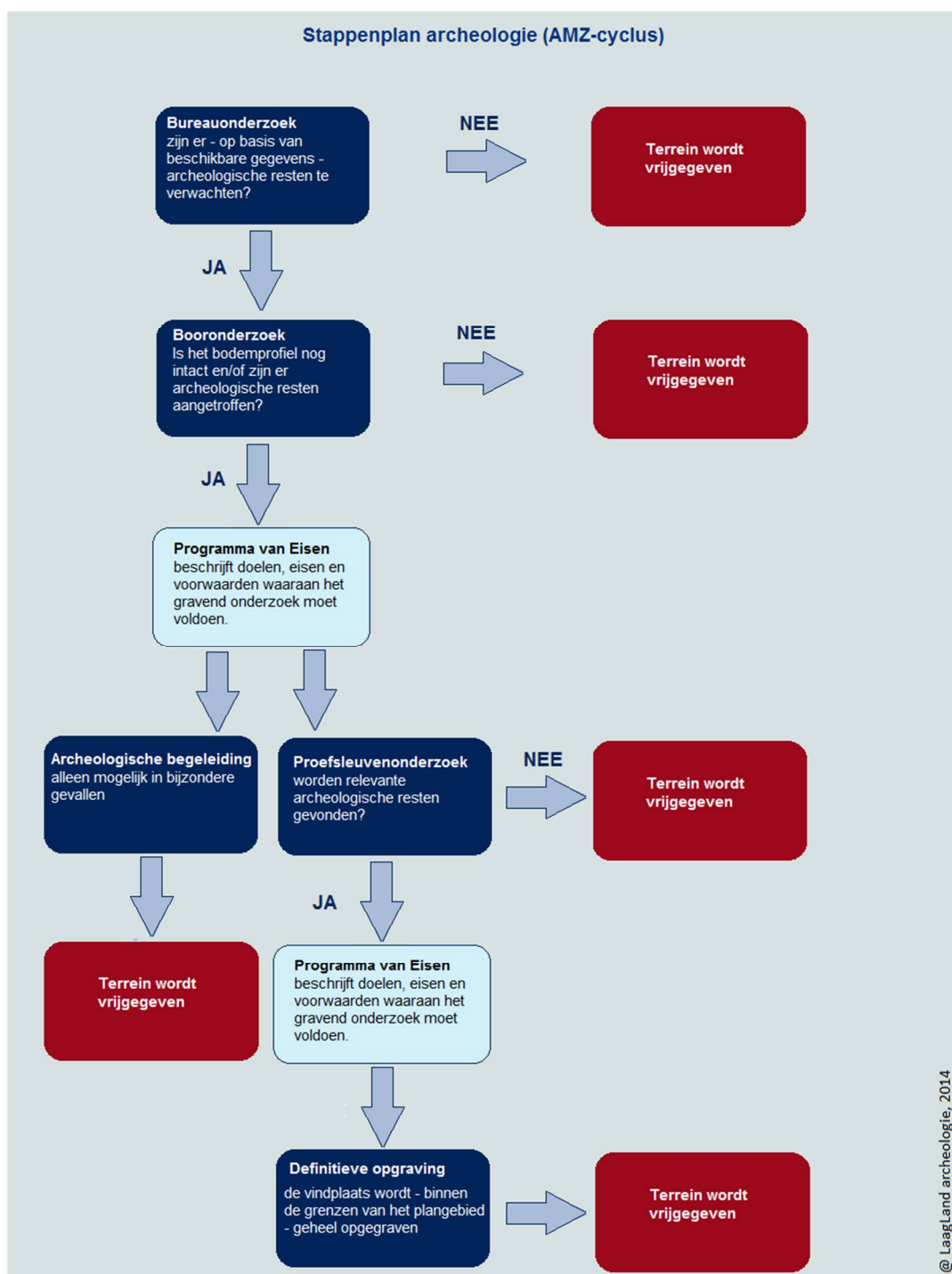
Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 8-3-2022

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 7-3-2022

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 7-3-2022

Verwachtingskaart. Bron: gemeente Ommen. Geraadpleegd op 8-3-2022

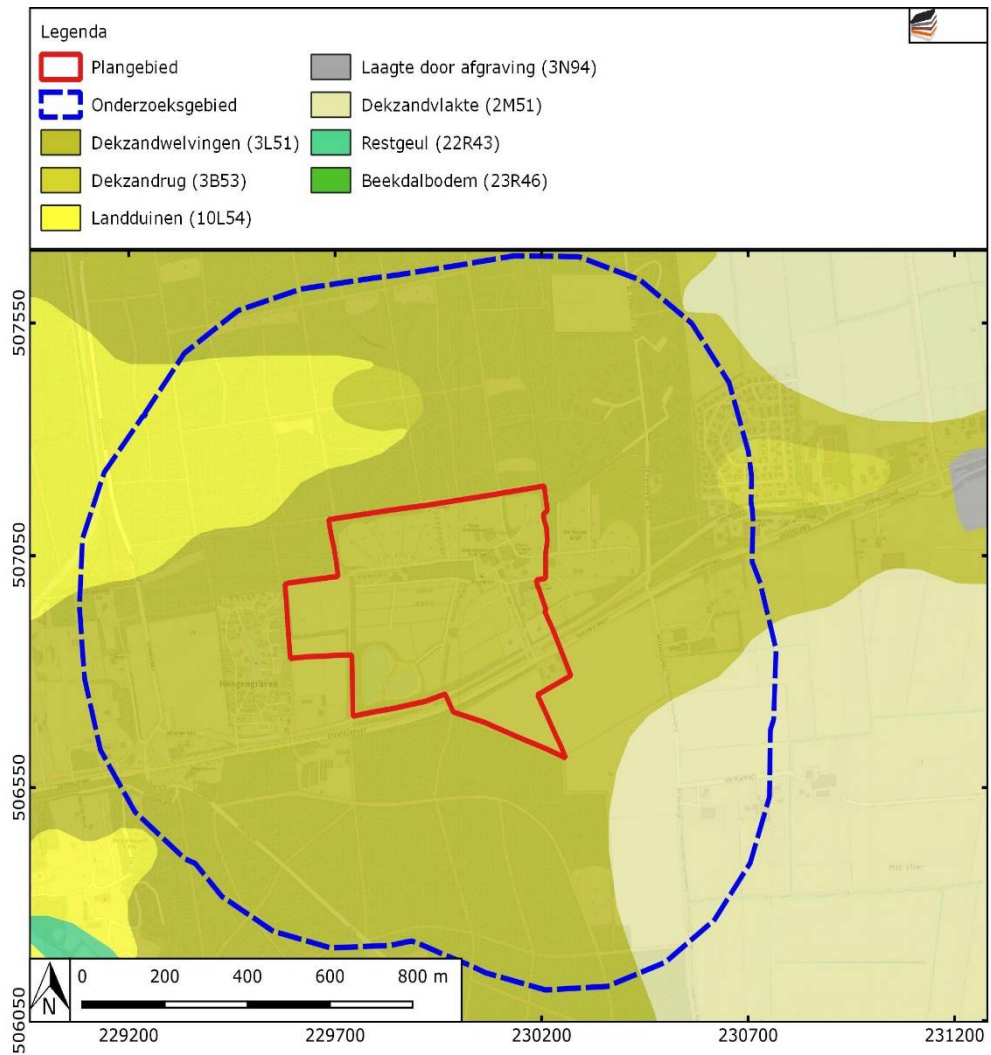
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

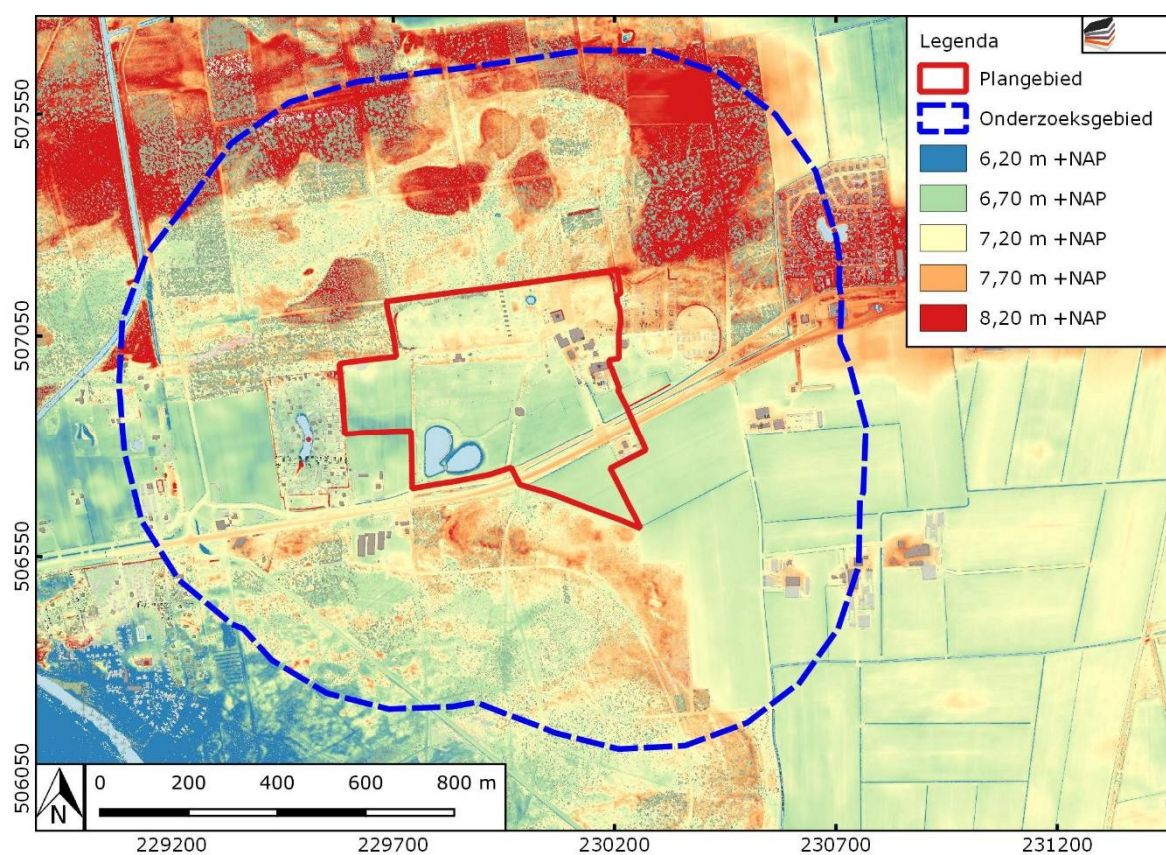
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	-1795	
		B	-1650	
		A	-1500	
Middeleeuwen		Laat	-1250	
		Vol	-1050	
		vroeg	Ottoons	-900
			Karolingisch	-725
			Merovingisch	-450
Romeinse tijd		Laat	-270	
		Midden	-70 na Chr.	
		Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	-250	
		Midden	-500	
		Vroeg	-800	
	Bronstijd	Laat	-1100	
		Midden	-1800	
		Vroeg	-2000	
	Neolithicum	Laat	-2850	
		Midden	-4200	
		Vroeg	-4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	-6450	
		Midden	-8640	
		Vroeg	-9700	
	Paleolithicum	Jong	-35.000	
		Midden	-250.000	
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

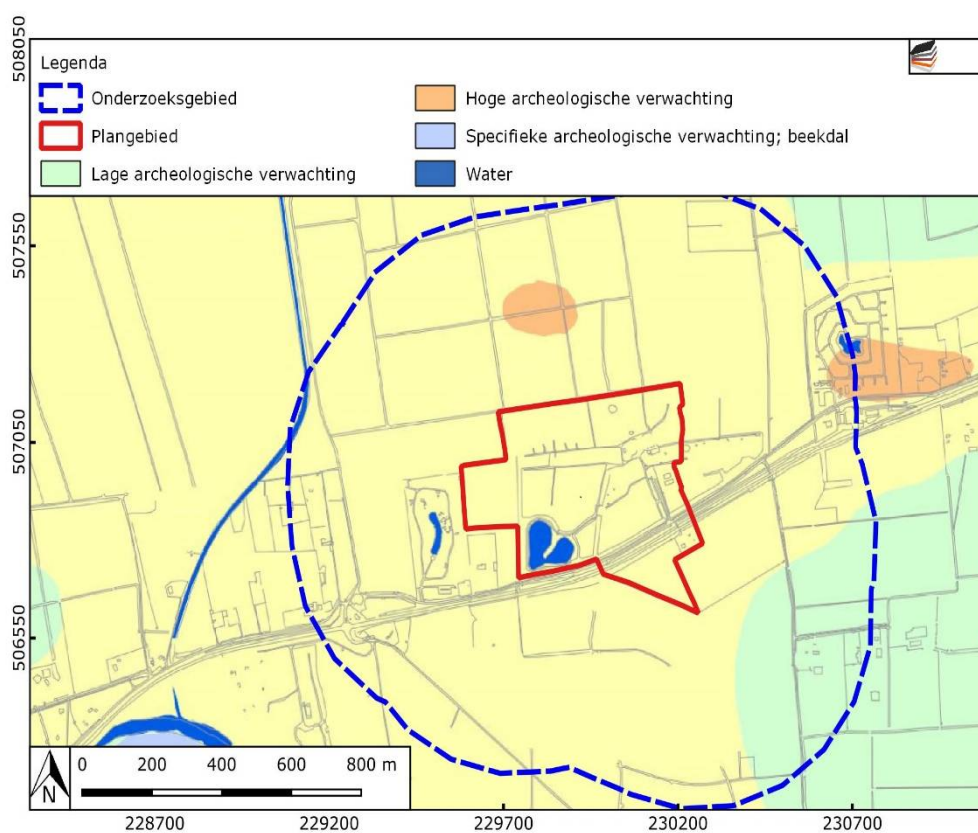
BIJLAGE 3 GEOMORFOLOGISCHE KAART

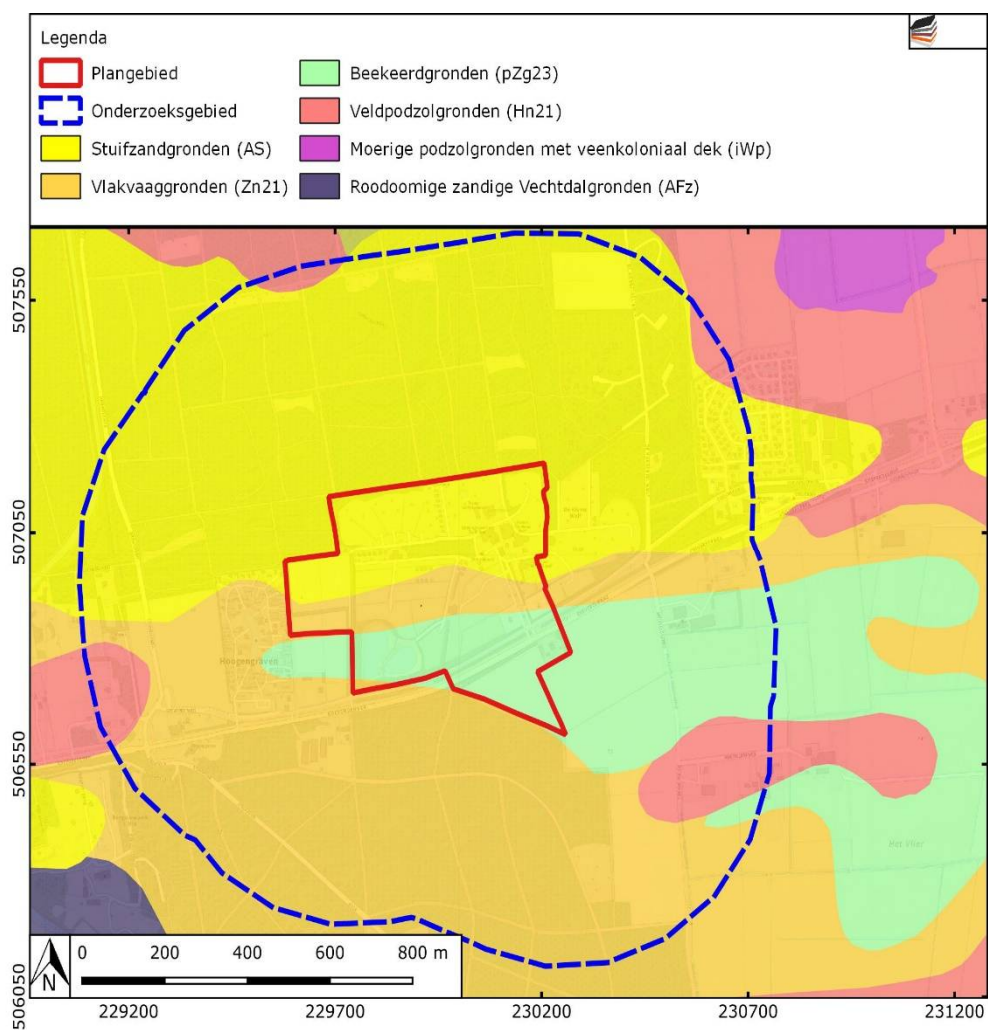
BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

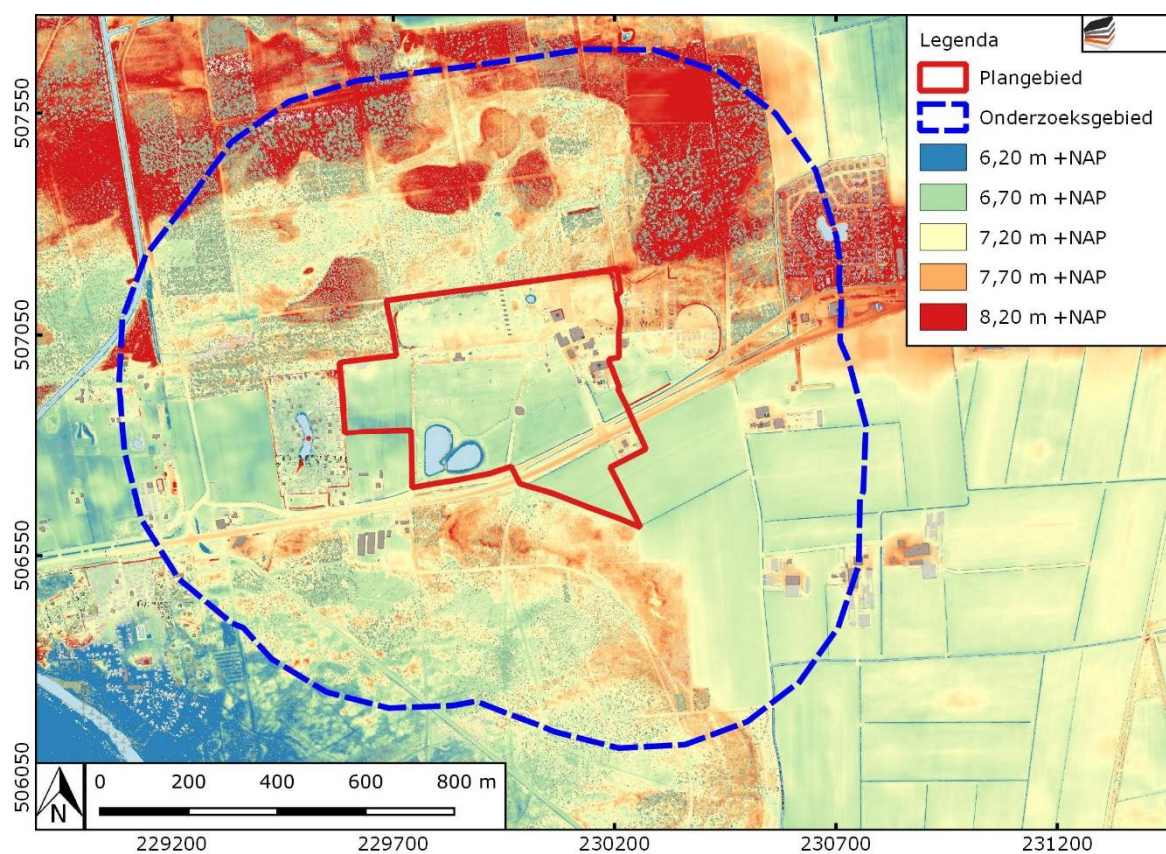
BIJLAGE 5 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART

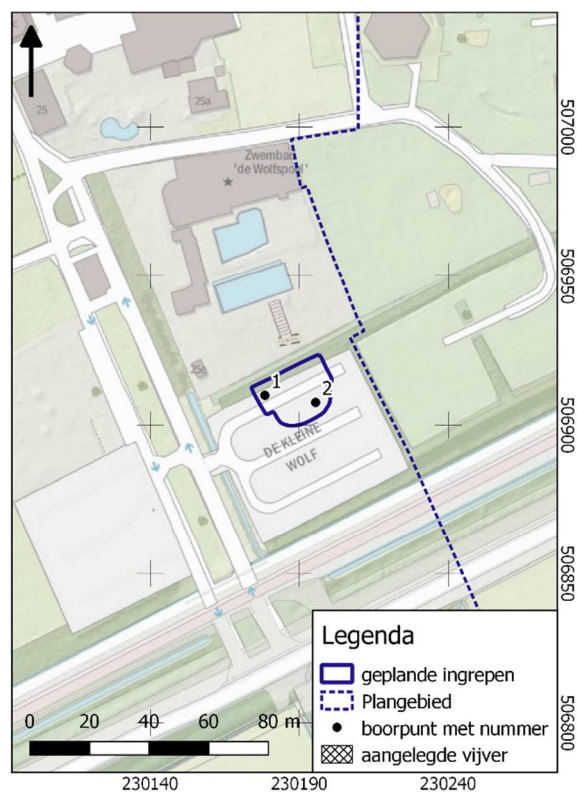
BIJLAGE 6 BODEMKAART

BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

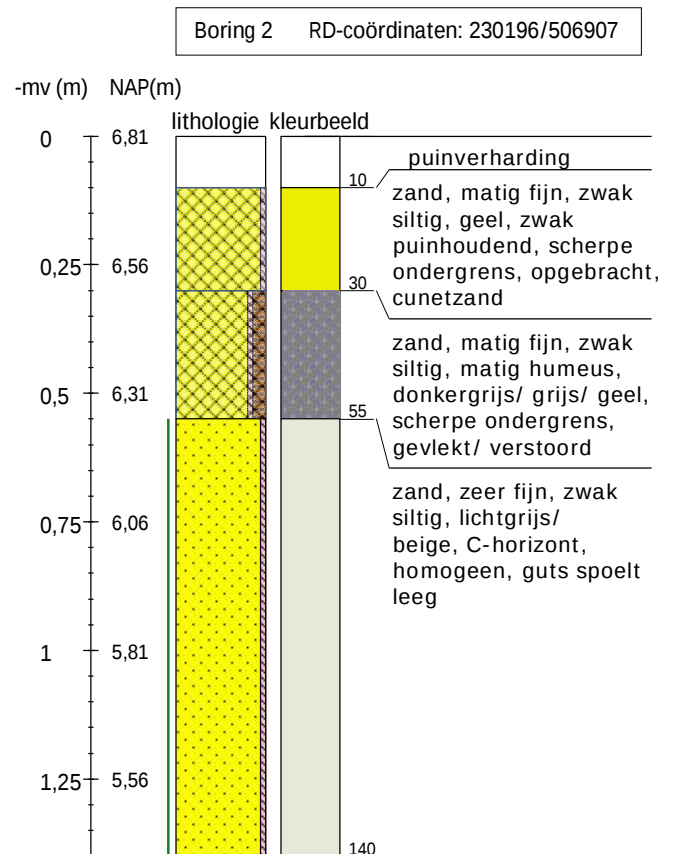
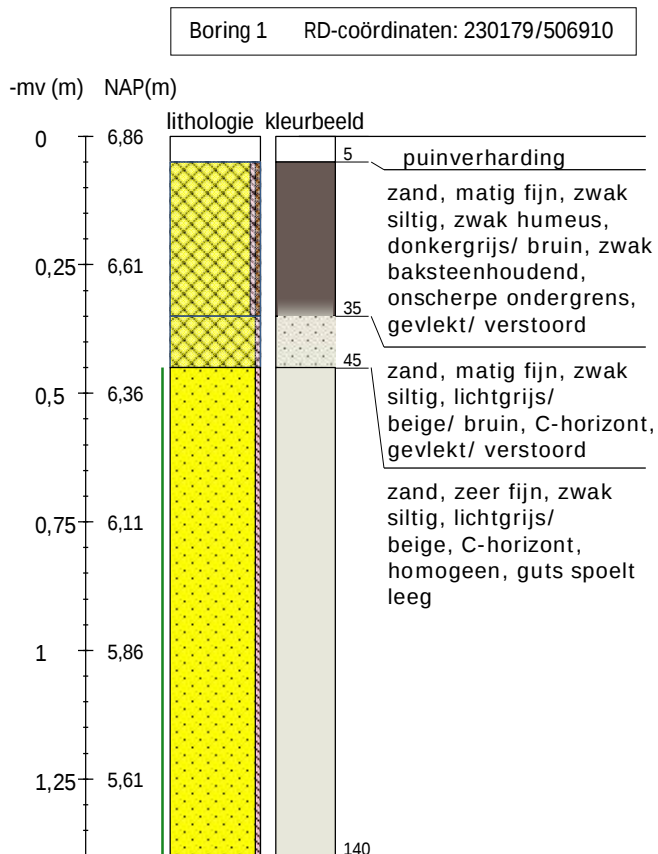

BIJLAGE 8 BOORPUNTENKAART VELDONDERZOEK

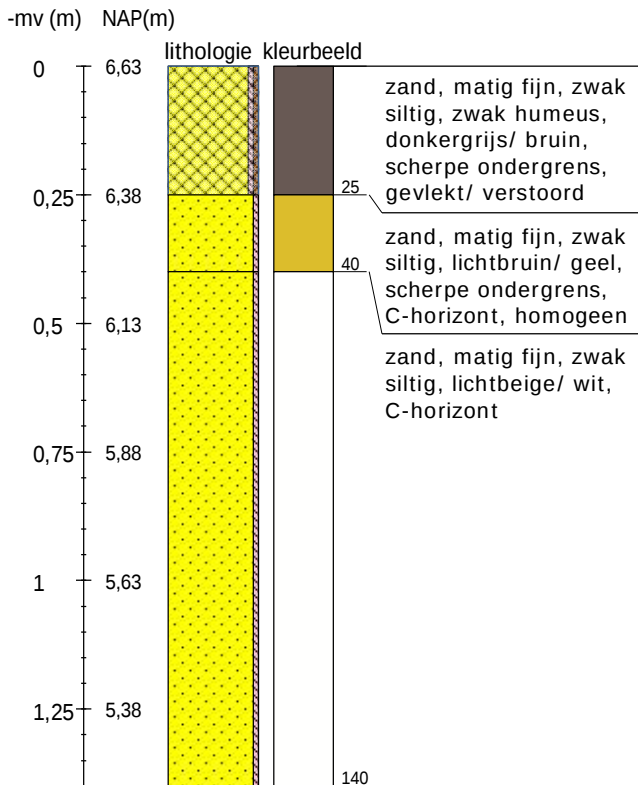

BIJLAGE 9 BOORSTATEN

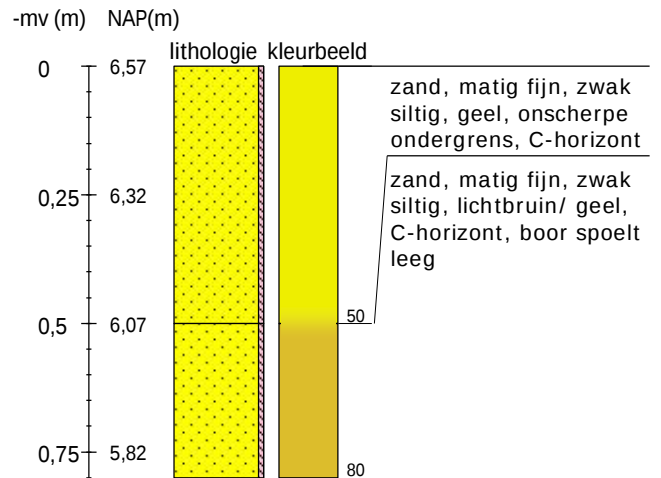
VELDONDERZOEK

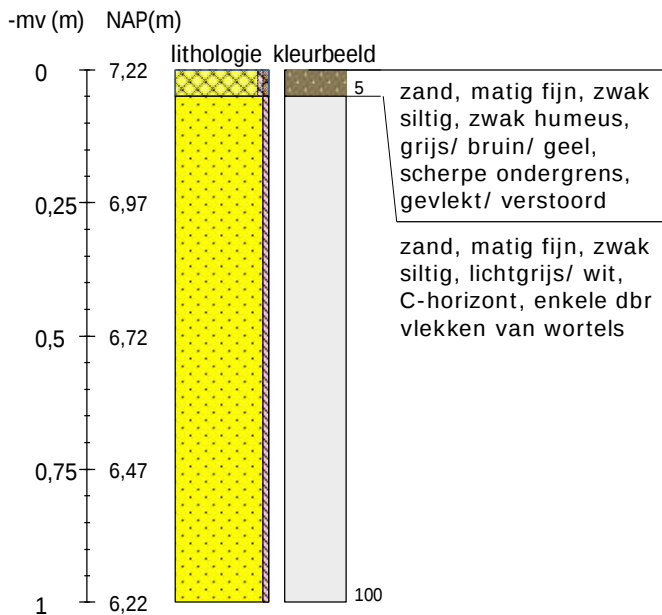
Boring 3 RD-coördinaten: 229714/506868

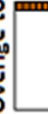
Boring 4 RD-coördinaten: 229645/506856

Boring 7 RD-coördinaten: 229613/506985

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zand 	Veen 	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm Zandsortering goed gesorteerd D60/D10 < 1,8 matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3 slecht gesorteerd D60/D10 > 3	Boortype Edelmanboor Ø 7 cm Edelmanboor Ø 10 cm Edelmanboor Ø 12 cm Edelmanboor Ø 15 cm Guts Ø 2 cm Guts Ø 3 cm Riverside boor Ø 7 cm
Klei 	Grind 	Inclusies/archeologische indicatoren (resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat) weinig < 1% matig 1-10% veel > 10%	Mechanische boor Ø 10 cm Mechanische boor Ø 12 cm Mechanische boor Ø 15 cm Mechanische boor Ø 20 cm
Leem 	Overige toevoegingen 	Begrenzing onderliggende laag scherp overgangsgebied < 0,3 cm onscherp overgangsgebied 0,3 - < 3 cm diffuus overgangsgebied 3 cm - < 10 cm	Grondwaterstand GHG GWG GLG
		Kalkgehalte kalkloos geen opbruising, minder dan 0,5% CaCO ₃ kalkarm hoorbare opbruising, circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃ kalkrijk zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃	© Boorstaten - www.boorstaten.nl

BIJLAGE 10

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Administratief geplaatst – administratief geplaatste waarnemingen zijn waarnemingen waarvan de exacte vondstlocatie niet bekend is. Dit betreft vaak oude vondsten of recentere vondsten door een amateurarcheoloog. In Archis3 zijn ze op de topografische kaart geplaatst op het snijpunt van een 100 x 100 m raster.

Ambacht - een ambacht was vroeger een rechtsgebied, een ambtsgebied of vrije heerlijkheid, in Holland, Zeeland of Vlaanderen waar de landsheer een ambtenaar, de zogenaamde ambachtsheer, voor bestuur en rechtspraak had aangesteld, onder andere op waterstaatkundig gebied.

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

ARCHIS3 - Archis3 (Archeologisch Informatiesysteem) is een databank waarin gegevens over archeologisch onderzoek, vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Formatie van Boxtel – de Boxtel-afzettingen bestaan overwegend uit zand en in wat mindere mate uit leem. Deze afzettingen zijn vooral onder koude, periglaciale omstandigheden gevormd. Het betreft onder andere afzettingen die door de wind zijn afgezet (eolische afzettingen), niet-eolische afzettingen zoals löss, kleinschalige fluviatiele afzettingen, hellingafzettingen, en lacustiene afzettingen.

Bodemhorizont – een bodemhorizont is een laag of zone die wordt gevormd door bodemvorming. Een bodemhorizont onderscheidt zich van andere lagen door kleur, textuur, structuur en abiotische factoren. De aan- of afwezigheid van bodemhorizonten in podzolgronden geeft belangrijke informatie in hoeverre het vroegere loop-/woonniveau nog intact is en in welke mate daarmee archeologische resten zijn te verwachten.

De A-horizont ligt meestal aan of vlak onder het maaiveld en is vaak humeus. Vaak vormt de bouwvoor de A-horizont. De E-horizont ligt meestal onder de A-horizont.

De E-horizont is ontstaan onder invloed van (regen)water, waardoor klei, humus en/of aluminium omlaag zijn getransporteerd. De E-horizont is vaak lichtgrijs van kleur ('loodzand').

De B-horizont ligt onder de E-horizont. Dit is een inspoelingslaag. De B-horizont is meestal bruin of donkerbruin gekleurd.

De BC-horizont kan onder de B-horizont voorkomen. Dit is een overgangslaag van B- naar C-horizont. De kleur is meestal donkergeel, bruingeel of geelbruin

De C-horizont is de minerale horizont van ongeconsolideerd materiaal. Het is het moedermateriaal waarin de bovenliggende horizonten zijn gevormd.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzeroventjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Laagpakket van Wierden - (Boxtelformatie). Tot dit laagpakket worden de dekzanden gerekend. Dekzand is gedurende het laat-Weichselien – vroeg-Holoceen gevormd onder invloed van de wind

Loodzand - In een plaggendek wordt regelmatig loodzand aangetroffen: bij het winnen van plaggen werd eerst de natuurlijke toplaag afgestoken. In deze toplaag was een E-horizont (uitspoelingslaag) aanwezig met een kenmerkende grijze kleur. Loodzand wordt meestal aangetroffen in de onderzijde van het plaggendek.

Mesolithicum - Het Mesolithicum (8.800 – 4.900 voor Chr.) begon tijdens het begin van het Holoceen. De gemiddelde temperatuur steeg. Vegetatie ontwikkelde zich sterk en de variatie in flora en fauna nam toe. De mens trok als jager/verzamelaar door het land. Materiële resten uit deze periode worden gekenmerkt door kleine vuursteenvoorwerpen (microlithen).

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Romeinse tijd - Met de komst van de Romeinen (van 12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigde de IJzertijd. In 47 na Chr. werd de Rijn als rijksgrens vastgesteld. Langs deze grens (de *limes*) werden *castella* en wachttorens gebouwd. In het door Romeinen bezette gebied verbeterde de infrastructuur en ontstonden steden als Nijmegen. Noordelijk van de *limes* kon de inheemse levenswijze zich grotendeels handhaven, maar wel zijn veel Romeinse invloeden te zien.

Weichselien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 116 – 11,7 duizend jaar geleden. Het Weichselien is de laatste ijstijd (glaciaal) die we in Nederland gehad hebben. Het landijs bereikte de Nederlandse grenzen niet, maar wel was de bodem van grote delen permanent bevroren (permafrost).